

РОЗВИТОК ТОЛЕРАНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Резніченко Ірина Геннадіївна,

к. пед. н., доцент

Уманський державний педагогічний

університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

RIG.ua@ukr.net

Анотація. У статті проаналізовано важливість розвитку толерантності молодших школярів у інклюзивному освітньому просторі початкової школи. З'ясовано, що поняття «інклюзія» та «толерантність» взаємопов'язані, оскільки інклюзія включає в себе толерантність до різних індивідуальних потреб, переконань, характеристик та особливостей людей.

Ключові слова: толерантність, інклюзія, молодші школярі, початкова школа, інклюзивне навчання, діти з особливими освітніми потребами.

На сьогодні сучасне суспільство ставить перед собою завдання забезпечити доступність освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх особливостей та потреб. Розвиток толерантного ставлення молодших школярів до учнів з особливими освітніми потребами стає ключовим елементом успішної інклюзивної освітньої практики.

Тема толерантності важлива у будь-який час, оскільки ставлення молодших школярів до однокласників з особливими освітніми потребами може значно вплинути на їх соціальний розвиток, моральні цінності та загальний клімат в освітньому середовищі. Сучасні освітні тенденції спрямовані на створення інклюзивних середовищ, де кожен учень має можливість відчувати себе прийнятим і підтриманим.

Особливості толерантних взаємовідносин учнів в інклюзивному класі вивчалися науковцями О. Василенко, В. Вінс, О. Гавриловим, Т. Ілляшенко, Л. Іскрою, Р. Попелюшко, Т. Садковою, Л. Тарабасовою, С. Томчук та ін. Питання толерантності знаходять відображення у законодавчих документах: Закон України: «Про вищу освіту», «Про освіту», «Про дошкільну освіту; Конвенції ООН «Про права дитини», «Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю», Наказі Міністерства освіти і науки України від «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання» тощо.

Мета статті – з'ясувати важливість розвитку толерантності молодших школярів у інклюзивному освітньому просторі початкової школи.

Для з'ясування ролі толерантності в інклюзивному освітньому просторі початкової школи варто з'ясувати значення цього поняття. Так, за філософським енциклопедичним словником «толерантність» – це термін, котрим позначають доброзичливе або, принаймні, стримане ставлення до індивідуальних та групових відмінностей (релігійних, етнічних, культурних, цивілізаційних). Світоглядною основою толерантності є поцінування різноманітності – природної, індивідуальної, культурної [1].

В «Енциклопедії освіти» знаходимо наступне визначення толерантності: «це як готовність прийняти інших такими, якими вони є, взаємодіяти з ними на засадах згоди через розвиток їхньої особистості, відкритої до сприйняття інших культур, здатної поважати багатогранність людської думки, запобігати конфліктам або розв'язувати їх ненасильницькими засобами» [2, с. 912-913].

У педагогіці поняття «толерантність» визначається як така риса особистості, яка проявляється в готовності приймати людину такою, якою вона є і взаємодіяти на засадах згоди і порозуміння і знаходить виявлення у повазі й визнанні рівності, прагненні до порозуміння з іншими, уникнення тиску і домінування [3].

Відповідно до «Декларації прав толерантності»: «толерантність означає поважання, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Формуванню толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування та

свобода думки, совісті і переконань. Толерантність – це єдність у різноманітті. Це не тільки моральний обов'язок, а й політична та правова потреба. Толерантність – це те, що уможлиблює досягнення миру, сприяє переходу від культури війни до культури миру» [4].

Відповідно до соціального аспекту цієї ж декларації «Толерантність необхідна у взаєминах між окремими особами, в сім'ї та громаді. У школах, університетах та осередках неформальної освіти, удома і на роботі необхідно формувати атмосферу толерантності, стосунки відкритості, уважність один до одного та почуття солідарності. Засоби комунікації здатні відіграти конструктивну роль у сприянні вільному і відкритому діалогу та спілкуванню, роз'ясненню ваги толерантності та загроз, що їх несе байдужість до проявів нетолерантності з боку груп та ідеологій» [4].

Структура толерантного ставлення молодших школярів до дітей з особливими освітніми потребами являє собою сукупність таких компонентів, як когнітивний, оцінно-ціннісний, психолого-емоційний, поведінковий. Когнітивний компонент передбачає поінформованість про різні категорії людей, сформованість уявлень про норми моралі, які регулюють взаємини людей; здатності зрозуміти іншу людину, її потреби, настрої, вчинки.

Оцінно-ціннісний компонент толерантності передбачає ставлення до людини як до найвищої цінності, визнання гідності кожного, а також уміння об'єктивно оцінювати себе та вчинки людей, їх дії, поведінку, справедливо ставитись до оточуючих. Система цінностей визначає світоглядну позицію людини і, відповідно, вчинки, поведінку в цілому [5].

Психолого-емоційний компонент характеризується емоційною стабільністю, орієнтацією в почуттєвій сфері, як власній, так і інших людей, також такими емоціями та почуттями, як радість спілкування, задоволення від комунікацій, спільної роботи, зацікавлення іншим, інтерес, подив, спокій, почуття достоїнства, гідності, поваги, захищеності, емпатійність [5].

Поведінковий аспект включає в себе втілення в життя етичних стандартів поведінки та спільних дій з іншими, здатність слухати, спілкуватися без

конфліктів і спільно працювати, надавати і отримувати допомогу, а також вчиняти морально правильні дії з власного бажання. Для толерантної особистості характерно визнання різноманітності світу та уміння слухати та розуміти будь-які погляди, глибше вникаючи у їх суть. Толерантна поведінка виникає як результат формування уявлення про іншу особу як суб'єкта спілкування та взаємодії.

У структурі міжособистісної толерантності всі складові є нероздільними, вони взаємодіють у реальному виховному процесі, що виявляється у діалектичній єдності та взаємозумовленості, сприяючи розвитку та трансформації молодшого школяра у толерантного учасника спілкування й діяльності.

Розглянемо основні поняття, що пов'язані з інклюзивним освітнім простором. Так, поняття «інклюзивне освітнє середовище» міститься в Законі України «Про освіту», а саме: «це – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей» [6].

Відповідно до Концепції розвитку інклюзивної освіти: «Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей» [7].

«Інклюзивна освіта (інклюзія – inclusion (англ.) – залучення), передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Інклюзивне навчання – гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання» [6].

На думку М. Порошенко: «інклюзивна освіта – це безперервний процес, спрямований на створення інклюзивного освітнього середовища на основі

принципів толерантного ставлення, поваги до індивідуальних особливостей дитини і недопущення дискримінації» [8, с.22].

За визначенням проф. А. Колупаєвої «Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – всі діти – цінні й активні члени суспільства. Навчання в інклюзивних освітніх закладах корисне як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для інших дітей, членів родин та суспільства в цілому. Взаємодія зі здоровими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку дітей з особливими освітніми потребами. При цьому діти з типовим рівнем розвитку демонструють відповідні моделі поведінки дітям з особливими освітніми потребами і мотивують їх до розвитку та цілеспрямованого використання нових знань і вмінь. Взаємодія між учнями з особливими освітніми потребами та іншими дітьми в інклюзивних класах сприяє налагодженню між ними дружніх стосунків. Завдяки такій взаємодії діти вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, вони стають більш чуйними, готовими до взаємодопомоги» [9, с.14].

Дослідниця Л. Іскра стверджує, що «формування толерантного ставлення молодших школярів до дітей-однолітків з особливими освітніми потребами потребує включення у освітній процес умов, адекватних їх віковим та індивідуальним особливостям, що виражається, в першу чергу, в готовності вчителя до безоцінного прийняття дитини, яке ґрунтується на довірі, емпатії, відкритості у взаєминах з нею. Крім того, взаємини у дитячому колективі мають бути організовані на засадах взаємодопомоги, довіри, доброзичливого й відкритого спілкування. В умовах інклюзивної освіти найважливішим є те, що діти, батьки, педагоги вчаться сприймати кожного таким, яким він є насправді» [10].

Отже, можемо зробити висновок, що поняття «інклюзія» та «толерантність» взаємопов'язані, оскільки інклюзія включає в себе толерантність до різних індивідуальних потреб, переконань, характеристик та особливостей людей. Поняття толерантності в інклюзивному класі означає

вміння приймати, розуміти та поважати інших людей, незалежно від їхньої статі, раси, національності, віросповідання, здібностей або будь-яких інших особливостей.

На основі аналізу різних наукових праць ми з'ясували, що розвиток толерантності у молодших школярів у інклюзивному освітньому просторі початкової школи є критично важливим з кількох причин:

1. *Створення позитивного середовища.* Толерантність допомагає створити позитивне та прийнятне середовище для всіх учнів. Вона сприяє розвитку взаєморозуміння, підтримки та поваги між учасниками освітнього процесу. Таке середовище дозволяє кожному учневі виробляти та виявляти свої навички, таланти та інтереси.

2. *Сприяння соціальному розвитку.* Розвиток толерантності у молодших школярів допомагає їм навчатися співпрацювати, взаємодіяти та розвивати соціальні навички у різноманітних групах людей, незалежно від їхніх різниць.

3. *Сприяння розвитку емпатії та розуміння.* Толерантність вчить дітей сприймати та розуміти різноманіття світоглядів, можливостей та обмежень. Це допомагає створити емпатію та підтримку між учнями, навіть якщо вони відрізняються один від одного.

4. *Зменшення стигми та дискримінації.* Толерантність сприяє зменшенню стигми та дискримінації у школі. Вона навчає дітей бачити різноманітність як щось нормальне та цінне, що допомагає запобігти виникненню конфліктів та несправедливості.

5. *Підтримка індивідуальності та унікальності.* Толерантність навчає дітей приймати та поважати індивідуальність кожної людини. Це допомагає учням розвивати впевненість у собі та почуття самоцінності.

6. *Готовність до життя в різноманітному світі.* Розвиток толерантності у молодших школярів підготовлює їх до життя в різноманітному суспільстві. Вони навчаються бачити світ з різних перспектив та розуміти, що різноманітність є нормою, а не перешкодою.

Отже, розвиток толерантності у молодших школярів у інклюзивному освітньому просторі початкової школи є ключовим для їхнього соціального, емоційного та академічного успіху, а також для створення гармонійного та дружнього середовища навчання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Філософський енциклопедичний словник / голова редкол. В. І. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. С. 642
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Бондар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен. *Рідна школа* : науково-педагогічний журнал. 2011. № 3. С. 10–14.
4. Декларація принципів толерантності. Верховна Рада України. 2017. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_503 (дата звернення: 12.02.24).
5. Максимова О. О. Змістова структура толерантності дітей старшого дошкільного віку. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. 2017. С 37-41.
6. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 14.02.2024).
7. Концепція розвитку інклюзивної освіти. Наказ МОН від 01.10.2010 № 912 «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya> (дата звернення: 12.02.24).
8. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта : навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с. URL: <http://poroshenko.com/data/group/21/site2-bff4eba3e5.pdf> (дата звернення: 10.02.2024).
9. Основи інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник / за заг. ред. Колупаєвої А. А. Київ : «А. С. К.», 2012. 308 с.
10. Іскра Л. В. Організаційно-педагогічні умови формування

толерантного ставлення молодших школярів до дітей з особливими освітніми потребами. *Науковий огляд.* URL:

<https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/2191> (дата звернення: 12.02.24).